

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

ФЕДАК АННИ ЯРОСЛАВІВНИ

«Утопії в архітектурі та містобудуванні: значення та механізми реалізації»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії

за спеціальністю 191 «Архітектура та містобудування»

галузі знань 19 «Архітектура та будівництво»

1. Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із відповідними планами галузей науки

Актуальність теми виконаної роботи визначається недостатнім рівнем вивченості ролі утопій у розвитку світової архітектури та містобудування; підвищенням зацікавленості в утопічних ідеях, зважаючи на постійний попит на проектування футуристичних міст та будівель, вдосконалення вже існуючих, в контексті змін побутових аспектів життя людей. Утопічні концепції є одним з джерел інформації про соціальні проблеми, рівень незадоволеності життям, прагнень мешканців до змін та уявлення про способи організації ідеального середовища.

Дисертаційна робота А. Я. Федак виконана відповідно до наукового напрямку кафедри Дизайну та основ архітектури Національного університету «Львівська політехніка» «Дизайн у системі природи, суспільства та архітектури. Збереження навколишнього середовища та сталий розвиток». Дисертація виконана в межах науково-дослідної роботи кафедри «Пам'ять в архітектурі міста і дизайні міста» (номер державної реєстрації 0116U002846).

Тема затверджена (протокол № 2 від 30.10.2018) та уточнена (протокол № 4 від 28.10.2021) Вченою радою Інституту архітектури та дизайну Національного університету «Львівська політехніка».

2. Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації

Оцінюючи найбільш вагомні наукові результати дисертаційної роботи, виокремлюємо ті, що мають теоретичне і практичне значення для архітектурної та містобудівної теорії. Автором вперше розроблено методика дослідження утопій, зважаючи на вираження містобудівних та архітектурних аспектів пропонованих ними просторів. Ця методика дозволяє аналізувати будь-який твір (в тому числі літературний, архітектурний, містобудівний чи художній), який позиціонується як утопічний. Виокремлені маркери вираження та патерни особливостей архітектури та містобудування в утопіях, спрощують систематизацію опрацьованих утопій та дозволяють якісніше визначити придатність тих чи інших ідей до реалізації. Зважаючи на це, здобувачкою вперше запропоновано теоретичні моделі зародження та реалізації утопій, що сформовані в контексті саме архітектурних та містобудівних характеристик. Модель зародження утопії циклічна, та відображає

процес виникнення утопічного твору відповідно до можливості чи неможливості виконання державою соціального запиту. Теоретичні моделі реалізації мають трикомпонентну структуру, та враховують «ідею», «сповідувачів» та «середовище». Таким чином, при втраті зв'язку між певними компонентами пропонується виокремлення різних можливих варіантів імплементації, в яких в тій чи іншій мірі відтворюється структура населених пунктів та архітектурна складова ідеї.

3. Нові факти, одержані здобувачем

У дисертаційній роботі А. Я. Федак *вперше*: розроблено методикку дослідження особливостей архітектури та містобудування в утопіях; проаналізовано архітектурні та містобудівні особливості літературних утопії України (на прикладі творів ХХ століття (в тому числі, робіт П. Крата, С. Касянюка, І. Сенченко та інших)), охарактеризовано архітектурні та містобудівні вітчизняні проекти, що позиціонуються як утопічні; сформовано теоретичні моделі зародження утопії та механізмів її реалізації в контексті архітектурних та містобудівних особливостей.

Авторкою доповнено теоретичні напрацювання щодо відображення містобудівної складової та вираження архітектури в утопіях; наявні систематизації утопій з урахуванням зміщення акценту на особливості архітектури та містобудування.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Аналіз змісту дисертації та публікацій А. Я. Федак дає підстави для висновку про наукову обґрунтованість й достовірність викладених результатів. Вивчення опрацьованих джерел (загальна кількість яких становить 261 найменування, з яких 135 – оригінальні публікації зарубіжних дослідників) уможливило виокремлення теоретичної підоснови дослідження утопій в архітектурі та містобудуванні, а саме: виявлено наймеш досліджені фрагменти в теоретичних напрацюваннях щодо архітектурних та містобудівних особливостей утопій у суміжних дисциплінах та тематичній літературі; встановлено, що більшість наявних систематизацій утопій не враховують особливості організації населених пунктів та вираження архітектури; охарактеризовано теоретичні етапи реалізації умовної утопії.

Автором визначена мета та сформульовані задачі дослідження, охарактеризовані територіальні та часові межі вибірки. Дисертацію написано на високому науковому рівні. А. Я. Федак вільно володіє теорією проблеми і методами її дослідження. Позитивне враження справляє оформлення роботи, розміщені в ній таблиці та ілюстрації (основна частина роботи проілюстрована 12 таблицями та 63 рисунками). Додатки містять приклади карток утопій, та 37 сторінок авторських ілюстрацій, що були створені дисертанткою в процесі

роботи. Зміст поданої анотації повністю відображає суттєві аспекти та основні положення дисертації.

Рівень апробації результатів дослідження є достатнім і підтверджується участю дисертантки у науково-практичних конференціях різного рівня.

5. Значення для науки і практики одержаних автором результатів

Отримані відомості, ідеї, матеріали, положення й висновки можуть бути використані у практичній діяльності під час дослідження архітектурних та містобудівних проектів та реалізованих об'єктів для більш комплексного аналізу причинно-наслідкових зав'язків у формуванні ідеї та образного вирішення відповідного проекту.

Важливе наукове та дидактичне значення мають розроблені здобувачкою картки утопій, які, самі собою, є цінним аналітичним матеріалом, який може бути опублікованим як самостійне дослідження і стати основою для окремого авторського курсу або складовою дисциплін таких як «Сучасні архітектурні теорії та доктрини», «Сучасні концепції та інновації в архітектурі та містобудуванні» тощо, присвяченій архітектурним теоріям. Таким чином результати наукового дослідження можуть бути впроваджені у навчальний процес для студентів першого рівня вищої освіти «Бакалавр» за спеціальністю 191 «Архітектура та містобудування», для студентів другого рівня вищої освіти «Магістр» за спеціалізаціями «Архітектура будівель і споруд», «Містобудування», «Дизайн архітектурного середовища» та «Реставрація пам'яток архітектури та містобудування і реконструкція об'єктів архітектури».

6. Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Одержані в результаті дослідження положення можуть бути використані: в розробці теоретичних курсів в процесі професійної підготовки майбутніх архітекторів та містобудівників у закладах вищої освіти України; під час роботи над новими проектами для одержання інформації щодо потреб різних верств населення чи нових підходів до організації просторів; для впровадження утопії як методу активізації творчого мислення у архітекторів.

7. Оцінка змісту дисертації та її завершеність

Ступінь обґрунтованості наукових положень та висновків, сформульованих у дисертації, забезпечуються структурою дисертаційного дослідження. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (261 найменування), 7 додатків. Загальний обсяг дисертації – 348 сторінки, з яких 109 сторінок додатків. Обсяг основного тексту роботи викладено на 134 сторінках, та проілюстровано 12 таблицями та 63 рисунками.

У першому розділі «*Дефініція поняття «утопія» та історіографія дослідження утопій у літературі*» висвітлено визначення поняття «утопія» з урахуванням різних трактувань цього поняття в словниках та авторських конотацій. Здійснено порівняння понять «утопія» та «ідеальне», «футуризм,

«фантазія», «ідеологія» зважаючи на поширене сприйняття їх як суміжних. Запропоновано авторське уточнення трактування поняття «утопія» в межах дисертаційної роботи, згідно до якого для визначення певної концепції чи ідеї як утопічної, необхідно враховувати запропоновані оновлення норм та правил, відносно яких відбуваються зміни оточуючого середовища. Висвітлено огляд наукової літератури в суміжних дисциплінах та архітектурі та містобудуванні. Охарактеризовано наявні напрацювання щодо можливості реалізації утопій та визначено залучення людей, що готові слідувати ідеям утопії, як основний аспект їхньої реалізації.

У другому розділі *«Методика дослідження утопій в архітектурі та містобудуванні»* зазначено, що робота не містить оцінних суджень щодо змістового наповнення опрацьованих утопій. Окреслено основні методологічні положення дослідження, з поміж яких виокремлено соціальну зумовленість мислення й утопій та багаторівневність зв'язків між різними ідеями. Охарактеризовано використані у роботі загальнонаукові (принципи системного підходу, теоретичні методи-операції, емпіричні методи-операції) та спеціальні (теорія графів, створення матриці аналізу утопій за конкретними характеристиками, візуальний аналіз) методи дослідження. Сформульовано авторську методіку дослідження утопій, що містить три етапи: першим передбачено формування вибірки; другим аналіз вибраної утопій та заповнення відповідної картки та графічне відтворення містобудівних та архітектурних ознак пропонованого середовища; третім - зведення одержаних даних у матричну таблицю, зважаючи на яку сформовано теоретичні моделі та систематизацію утопій. Зазначено, що в межах дослідження було опрацьовано 76 утопій (з них 53 – літературні, 10 – в образотворчому мистецтві, 13 – архітектурних та містобудівних).

У третьому розділі *«Ідентифікація утопій в архітектурі та містобудуванні, їх авторська систематизація»* охарактеризовано маркери вираження (характерні ознаки, що відображають (авторське) бачення організації утопічної структури міста/будівлі описані словесно чи зображені графічно) та патерни (повторювальні елементи) утопій, які формують уявлення автора про підходи до розпланування населених пунктів та окремих будівель. Окреслено авторські систематизації утопій на містобудівному (відповідно до таких критеріїв: вибору локації; форми розселення; основного типу поселення; просторової системи) та архітектурному (запропоновано поділ за розташуванням житлової забудови в структурі міста; класом житлової будівлі; можливістю приватизації майна; локалізацією громадської функції у структурі забудови; пропонованого художнього вирішення архітектури; матеріалів) рівнях. В межах кожної систематизації наведено приклади літературних утопій та тих, що відображені в архітектурних та містобудівних проєктах, творах образотворчого мистецтва.

У четвертому розділі «*Моделі розвитку та реалізації утопій в архітектурі та містобудуванні*» охарактеризовано теоретичні моделі зародження та процесів реалізації утопії. Модель зародження утопії враховує невиконання державними інституціями соціального запиту населення (що виникає в результаті незадоволення рівнем життя), що сприяє виникненню утопії. Модель механізму реалізації утопії в архітектурі та містобудуванні містить три компоненти: «ідею», «сповідувачів» та «середовище», залежно від активності зв'язків між якими передбачено вісім варіантів моделі. Запропоновано поділ на чотири ієрархічні групи: з трьома (базова модель утопії), двома (механізми: просторової реалізації утопії; реалізації з редукцією архітектурних та містобудівних особливостей утопії; реалізації нелегітимізованої утопії), одним (механізми реалізації: неапробованої утопії (інсталяції); утопії на умоглядному рівні; архітектурного проекту з відмовою від утопічної ідеї) та без активних зв'язків (розчинення утопічної ідеї). Висвітлено значення утопій в п'яти положеннях, а саме сприйнятті утопії, як: сукупності знань, які були одержанні у процесі пізнання наявної дійсності; усвідомленого інструменту змін соціального та політичного устрою; теоретичної моделі організації суспільства; прототипу художньо-образного вирішення архітектури та підходу до розпланування території; творчого пошуку вирішення завдань, що виникають під час проєктування.

У мовно-стилістичному оформленні дисертації враховано особливості наукового стилю мовлення.

8. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Загалом позитивно оцінюючи наукове і практичне значення одержаних А. Я. Федак результатів, вважаємо за потрібне висловити до дисертаційної роботи певні побажання та зауваження:

1. Авторка демонструє глибокі знання історії, основних напрямів, змісту утопічного мислення впродовж досліджуваного періоду в архітектурі, містобудуванні та суміжних дисциплінах, вільно володіє матеріалом, однак, надто детальний аналіз змісту утопій, на мою думку, дещо перевантажує Розділ 1.

2. Видається недостатньою кількість проаналізованих утопій у вітчизняній архітектурі та містобудуванні. З-поміж усіх опрацьованих архітектурних та містобудівних проєктів, які позиціонуються як утопічні, тільки 1 проєкт є українським (будівництво порту у Львові (с.64)). Також, в тексті авторка згадує реалізований концептуальний проєкт-утопію у формі макетів у масштабі 1:1 біотехноферми «Фрипуля» (Ф.Тетянич, 1970 р.) (сс.188-189).

3. Безумовно позитивною стороною роботи є високий ступінь систематизації і узагальнення матеріалу, що дозволяє скласти чітке уявлення про об'єкт дослідження і його результати. У поданих таблицях авторської систематизації утопій (Рис.3.3., 3.4.,3.5., 3.6., 3.7., 3.8.), на мою думку, було б доцільно розмістити концептуальні графічні схеми, які відображають суть кожної з них поруч з наявною вербальною характеристикою.

9. Повнота висвітлення результатів в опублікованих працях

Наукові результати та основні положення, висновки та рекомендації висвітлені у 21 публікації (із них 19 – одноосібні), серед яких: 1 стаття у науковому виданні, що індексується у наукометричній базі даних Scopus; 2 статті у наукових виданнях, що індексуються у наукометричній базі даних Index Copernicus (одна з них у співавторстві); 5 наукових публікацій у фахових виданнях України; 13 праць апробаційного характеру (одна з них у співавторстві).

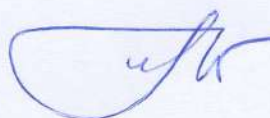
10. Висновок

Отже, Виконана праця чітко структурована, відзначається науковою новизною, отримані результати є суттєвим внеском в українське архітектурознавство та теорію архітектури. Враховуючи викладене вище, маю підстави стверджувати, що дисертація на тему «Утопії в архітектурі та містобудуванні: значення та механізми реалізації», є завершеною науковою працею, в якій отримано нові обґрунтовані наукові результати щодо виявлення значення та висвітлення механізмів їх реалізації в архітектурі та містобудуванні.

Робота відповідає вимогам пункту 6 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44, що висуваються до дисертацій рівня доктора філософії, а її автор – **Федак Анна Ярославівна** – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 191 «Архітектура та містобудування» галузі знань 19 «Архітектура та будівництво».

Офіційний опонент:

Доктор архітектури, доцент,
завідувачка кафедри архітектури та
середовищного дизайну Національного
університету водного господарства та
природокористування

 О. Л. Михайлишин

Підпис О.Л.Михайлишин
засвідчую

Начальник відділу кадрів НУВГП

02.09.2022р.

 О.Р.Цаль